

Székelyföldi esetek

Enesei Dorner Béla (1869–1954) 1869-ben született Tatán, ahol édesapja az Esterházy-birtok gazdatisztje volt. Dorner így korán kapcsolatba került a mezőgazdaság problémáival. 1898-ban a Földművelésügyi Minisztérium állategészségügyi szakosztályán gazdasági szakértő, két év múlva már gazdasági intéző volt.

Személye a magyar állam székelyföldi népsegítési akciója keretében 1902-ben létrehozott Miniszteri Kirendeltség által kötődik Udvarhelyhez. A szakminisztérium 1904-ben küldte Székelyudvarhelyre, a kirendeltség helyi teendőinek végzésére. Itt 1904–1909 között fejtette ki Udvarhely megye lakossága gazdasági helyzetének javítását célzó tevékenységét.

Állattenyésztési szakember lévén, tevékenységének fő ága is ebben az irányban bontakozik ki. Kezdeményezésére Udvarhely megyében, Alsósímenfalván 1904. június 12-én alakult meg – Magyarországon először – egy állattenyésztési szövetkezet olyan biztosítási rendszerrel, amely a szövetkezet tagjainak sertésállományát is biztosította. De szorgalmazta továbbá a baromfi- és marhatenyésztés fellendítését, a legelők feljavítását, részt vett az 1906-ban Székelyudvarhelyen alakított vadásztársaság alapszabályának kidolgozásában is.

Dorner gondot viselt arra, hogy a székelyföldi kisgazdákat megismertesse a hatékonyabb módszerek használatával. A mezőgazdaság fellendítése egyik nagyon fontos eszközének a szakkönyvek olvasását tartotta. Jelentős szakírói munkássága. Számos cikke jelent meg a szaklapokban, több szakkönyvet ismertetett. A *Mezőgazdasági Szemle* és az *Állattenyésztési Szemle* főszerkesztője volt. Önálló kötetei közül említjük: *A sertés Magyarországon* (Bp., 1901); *Sertésenyésztés* (Bp., 1910); *Kaszáló- és legelőjavítás* (Bp., 1912); *Rétek és legelők művelése és terméskozása* (Bp., 1923); *A rétek és kaszálók műtrágyázása* (Bp., 1928); *Húsertésenyésztésünk mai helyzete* (Bp., 1936).

Amikor 1909-ben visszarendelték Magyarországra, a *Székely-Udvarhely* című lap szerkesztőségét elárasztották a kisgazdák „siralmasabbnál siralmasabb” levelei, amelyekben prózában és versben kívántak búcsút venni „a nagyságos Dorner úrtól, aki velük oly sok jót tett.”

(Lásd bővebben Róth András Lajos: *Dorner Béla, a székely gazdák nevelője*. In: Székelyföld, 1999/10.)

Dorner Béla nem felejtette el székelyföldi élményeit, a derús eseményeket, amelyeknek részese volt. 31 év eltelte után emlékeit papírra vetette, kötetbe foglalta. *Székelyföldi esetek. Erdélyi gazdasági emlékek* című kötete 1940-ben jelent meg Budapesten. Ebből közlünk most néhány érdekes részletet.

A hivatalos titok

Székelyudvarhelyen sok évtizeddel ezelőtt volt egy megyefőnök, aki nagyon szigorúan bánt az alárendeltjeivel. Ez még nem lett volna baj, hanem azzal, hogy olykor könnyen kidobálta az embekeket a hivatalukból, általános gyűlöletet keltett.

Egyszer megye este a főnök egy vendéglő előtt, mikor hallja az ő nevét kiabálni nyomdafestéket nem tűrő jelzők kíséretében. A legenyhébb – de többször ordítva elhangzott – kifejezés volt, hogy a főnök nagy számár. Meghökken. Az ablakhoz megy, és bosszankodva látja, hogy egy iddogáló asztaltársaságban egyik vármegyei hivatalnok „pocsékolja” őt.

Nem tűröm! Nem tűröm! – mormogja magában.

Másnap hivatja a tisztii ügyészt, és fogcsikorgatva mondja el neki a dolgot azzal, hogy el kell csapni azt a gazembert, aki őt így megsértette. A tisztii ügyéssel úgy beszélik meg a dolgot, hogy másként kell az ipsét megfogni, ne úgy, hogy publikálják a főnököt ért vérig sértő kifejezéseket.

A tisztii ügyész másnap megkezd az illetőnél a hivatalvizsgálatot. Ez tart két napig, három napig, de nem talált semmi olyan szabálytalanságot, amivel az illetőt állásvesztésre lehetne ítélni.

A főnök nagyon elégedetlenül hallgatja a tisztii ügyész referátumát. Tessék keresni és találni valami okot, amiért legalább meg lehet a fickót bírságnal! – mondja a főnök a tisztii ügyésznek szigorúan.

Rövidre reá összehívták a közgyűlést. Ott sok minden ügy letárgyalása után föláll a tisztii ügyész és egy papírlapból olvassa: X, Y., ilyen és ilyen tisztviselőt X forint pénzbírságra kell ítélni, mert – elárulta a hivatalos titkot.

A zetelaki taliga

Zetelaka Udvarhely megyének legnagyobb havasi községe. A nagy községen túl már kezdődnek a nagy és nagyobb hegyek és a végeláthatatlan fenyves erdők. A szántóföld kevés, de annál na-

gyobb kiterjedésűek a hegyi kaszálók és legelők. A nép állattenyésztésből és „decca” fuvarozásból él. A hegyekben ugyanis sok a patak hajtotta fűrészmalom, így van sok ezer fuvarnyi „decca” Zetelakán. A régibb időben, mikor még az odavaló erdők sem voltak „úgy” letarolva, egymást érték a faluban a fakereskedők.

Egyszer egy fakereskedő dőcög udvarhelyi fiákerrel az úton, mikor látja, hogy egy székely vadonatúj bükkfatalicskát tol maga előtt. Megállítja a kocsi és szól a székelynek. Ejnye, de jó formájú talicskája van „Kiednek”! Hogy egy ilyen talicska?

A székely ímmel-ámmal mondja: Ez nem eladó! Én magamnak készítettem.

No! De mégis! Mennyiért adná el? – kérdi tőle a kereskedő.

Hát! – mondja a székely – ennek 10 korona lenne az ára.

A kereskedőnek föl villan a szeme. No ez nem is lenne rossz dolog! Ilyen olcsón vagon-tételben jó nyereséggel lehetne eladni odaát Romániában. Mondja, kedves barátom: mennyiért tudná eladni darabját, ha én 100 darabot rendelnék?

A székely ránéz és megmondja: 20 koronáért darabját!

No hallja! – mondja megütődve a kereskedő. – Hogy mondhat ilyet? Miért volna 100 darabnál dupla ára a talicskának?

A székely sunyít a szemével és mondja: Azért instálom, mert ennek a fáját én loptam, de 100 darabnál „már a fát ven-nem köllene”.

Ajő tűzifa tüze

A tűzifát az udvarhelyi hetivásáron vettem mindig meg. Ide jöttek a fapiacra a falvakból a tűzifaárus szekerek. A dolgot mindig a „nagy kocsisom”, a Mózes intézte el. Ó nagyon megnézte a tűzifát, mert a fát neki kellett aprítania, és ha a fa csomós volt, neki volt az baja a fűrészlelésnél és hasogatásnál. Rendszerint Oláhfalva községbeli „atyafító” vette a fát, mert attól szép, csomómentes bükkfadorongot lehetett venni.

Történt, hogy egyik hetivásári napon a „nagy kocsis” elvezette a lovakat patkolni a kovácsoshoz, így a „kis kocsis”, a Samu gyerek ment el fát venni a piacra. Ott azonban akkor nem jelent meg az oláhfalvi „fás ember”, így a Samu egy göröcsös, vékony, girbe-gurba dorongos kocsi fát tudott csak megvenni egy Szentkirály községbeli „atyafító”. Elöl ballagott a Samu, utána az atyafi a nem valami díszes farakományal.

Éppen akkor értek lakásom kapujához, mikor odaért a két lovat vezető Mózes is, ki meglátva a göröcsös dorongokat,

Őszi mélyszántás bemutatása Fekete-halomban 1909-ben a székely kiránduló gazdák előtt

Dorner Béla: Az erdélyi szászok mezőgazdasága. Győr, 1910. 101.

dühbe gurul és ráordít a Samura:

– Nem megmondtam, hogy oláhfalvi fát vegyél, nem pedig ezt a szentkirályi szemetet!

Az őszbe csavarodott, nagy báránybőrkuccs más székely rátekint a Mózesre és fejét lassan csóválva, így szól:

– Nem esméred te, öcsém, ezt a fát! Nem kell ennél fáinabb fa, mer ennek gonoszabb tüze van, mint az oláhfalusinak!

Akorondi műtrágyázás

A műtrágyákkal eleinte nagyon nehezen ment előre a dolog. Ez érthető is, egyrészt, mert a műtrágya nem pótolja az elmaradt istállótrágyázást, csak azt kiegészítve hatásos, így csak olyan földön látszott a hatása, amelyik meg volt istállótrágyával is trágyázva. Ez pedig nem sok helyen volt meg. Másrészt azzal is baj volt, hogy az atyafiak a műtrágyákat megnyalozott ujjuk hegyével megkóstolták, és a kaint, a kénsavas ammóniát, Thomas-salakat, sőt a szuperfoszfát is csípték a nyelvüket. Így azt tartották, hogy az mérge és a földjüket is kimarja, így nem akarták használni.

Eleinte pénzt egyáltalán nem akartak érte adni, hiába adtam nekik a jelentékeny államegélyek mellett majdnem negyed áron. Így inkább a legelőjavításokra kapott államegélyekből vásárolt műtrágyákhoz jutottak ingyen.

Szemet hunytam, ha a zsákokból „kezeltek” el 1-2 zsákkal maguknak is.

Korond községben a kopár hegyoldalas közlegelőre került a legelőjavítási munkaterv alapján egy szekér műtrágya is. A közlegelő egyik része, egy lankás domboldal az országúthoz nem volt messze, így jól oda lehetett látni. Egyik ügyes székellyel ősszel Thomas-salakat és kaint vitettem oda, és nevem kezdőbetűit, a D. B. betűket hintettem be jó vastagon a kétféle műtrágyával. Nem szóltunk senkinek. A következő év tavaszán arra kocsizva, figyelem, hogy van-e már hatás? Látszanak-e a betűk? Bizony nem sokat láttam.

Nyár elején azonban már jól látszottak a betűk. Zöld színűkkel élesen kiváltak a mezőn. Erre azután már híre ment a műtrágyázás hatásának. Megkezdtek az atyafiak a műtrágyákkal való megbarátkozást.

Ateavaj és a bivalyvaj

Mikor már az előfeltételek megvoltak

a tejszövetkezetek megalakítására (jobb tehénanyag, több takarmánytermelés, jobb etetés stb.), akkor – ha jó vezető kaptam – egymás után létesítettem a jobb falvakban a tejszövetkezeteket állami vajmesterek ellenőrzésével. Ugyanígy létesítettem az udvarhelyi juhtúrógyárat is. A gépeket az államtól kapták. A juhtúrógyárnak az akkori főispán, Ugron Ákos lett az elnöke.

A tejszövetkezetek vaját – a teavajnak nevezett modern készítményt – Budapestre kellett elküldnünk, mert közelebb nem kaptunk piacot, Székelyudvarhelyen pedig alig lehetett eladni.

Az egyik vármegyei közgyűlésen Mátéffy nevű pénzügyigazgatósági titkár felszólalt, hogy elvisszük a vaját, és az udvarhelyiek nem kaphatnak a székely nép produktumából. Erre egyik udvarhelyi fűszeresnek adtam az Ürmössy József herék unitárius pap vezetés alatt álló homoródszentpáli tejszövetkezet kintűnő vajából, hogy a városban árusítsa. A fűszeres azonban panaszkodott, hogy kevés fogy. Arra kértem, hogy egyik inásával kosaroztassa, és a házaknál kínálja. Bizony, így is kevés fogyott.

Mikor a fűszerest kérdeztem, hogy mi ennek az oka, akkor azt mondotta:

– Az itteni úrinépek a bivalyvaját kedvelik. Ez fehér és faggyúízű, de olcsóbb. Kérem, volt háziasszony, aki azt mondta a fiúnak: Eridj avval a teavajjal! Nekem nem teából, hanem bivalytejből készült vaj kell!

A haragos, de jószívű apa levele

Udvarhelyi urak mesélték el az alábbi esetet. A székelyudvarhelyi katolikus főgimnáziumba járt egy vidéki örmény kereskedő fia is. A csinos, fekete szemű és fekete hajú fiú azonban szívesebben járt a sok csinos székely kisasszonnyal a tánciskolába, mint a gimnáziumba, így azután néhány tantárgyból el is bukott. Anál sűrűbben mentek azonban a levelek az apához, pénzt kérve.

Az apa azonban megharagudott. Egyszer így írt vissza a fiúnak: Aztat a levelet, amelybe pénzt kérsz: nem kaptam

meg! Apád: Kristóf. Ui. Anyád tudtomon kívül betett a levélbe 10 koronát.

Tésúr, adja vissza a pipámat

Udvarhelyi uraktól hallottam több ízben is elmesélni az alábbi történetet. A borszéki borvízzel a régebbi időkben a csiki székely bekalandozta az egész nagy Magyarországot. A borvizet eladta, helyette törökbúzát vitt haza az ekhós szekeren. Sokszor hónapokig is úton volt. Egyik ilyen székely felvetődött Pestre és eljutott az állatkertbe. Kurta szárú makrapipa volt a szájában, de a dohány már kiégett, csak úgy tartotta a fogai között. Úgy megszokta az öreg a kedves pipáját, hogy talán még vele is aludt.

A székely különösen a majmok ketrecénél bámészkodott. Egy nagy ember formájú majom valósággal imponált neki, mert emberiesen járt-kelt, sőt kezét is fogott a rácson át az ápolójával. A székely is közel hajolt a rácshoz, mire a majom kinyúlt, kivette a pipát a székely szájából, majd az övébe dugta.

A székely zokon vette, hogy pipáját elvették. Feddőleg rászólt a majomra:

Tésúr, adja vissza a pipámat! Ezt mind hangosabban ismételte. A majom erre felugrott, majd a belső helyiség csapóajtóját kinyitva, eltűnt. Este lett, az örök a záróra miatt a közönséget kitessekkelték az állatkertből, velük a méltatlankodó, pipáját visszakövetelő székely is.

Úgy egy-két hét múlva a székely Udvarhely főutcáján tart szekereivel haza „Csikország” felé. Történt, hogy az udvarhelyi református kollégium nagynevű tanáraihoz jött látogatóba Angliából egy skót professzor, kit a főutca egyik emeletes házában egyik tanár lakásán szállásoltak el. A skótnak vörös körszakáll volt és szőrös arcával távolról tényleg hasonlított egy majomhoz. A vörös skót kinézett az emeleti ablakból. Szájában angol „návy pajp” (matrózpipa) volt.

A pipáját vesztett székely éppen akkor hajtott el az utcán. Föltekint az ablakra, meglátja a skótot, és ostorát fölémelve, fölordít feléje: Tésúr! Adja már vissza a pipámat!